

Мартин Боруля

Автор:

Іван Карпенко-Карий

Мартин Боруля

Іван Карпович Карпенко-Карий

Іван Карпенко-Карий

МАРТИН БОРУЛЯ

Комедія в 5 діях

Дієві люде

Мартин Боруля — багатий шляхтич, чиншовик.

Палажка — його жінка.

Марися — їх дочка.

Степан — син їх, канцелярист земського суду.

Гервасій Гуляницький-багатий шляхтич, чиншовик.

Микола — його син, парубок.

Націєвський — регістратор з ратуші.

Трандалев — повірений.

Протасій Пеньонжка, Матвій Дульський чиншовики.

Омелько, Трохим наймити Борулі.

Гості.

ДІЯ ПЕРША

Кімната в хаті Мартина Борулі. Двері прямо і другі з правого боку. Грубка з лежанкою. Дерев'яні стільці, канапка і стіл, покритий білою скатеркою

ЯВА I

За столом сидять Трандалев, а з бокових дверей виходить Боруля з бумагою в руках.

Боруля. Нате, читайте! (Дає бумагу). Читайте відціля.

Трандалев(чита). По выслушании всех вышеизложенных обстоятельств и на основании представленных документов Дворянское депутатское собрание определяет: Мартына, Геннадиева сына, внука Матвея Карлова, правнука Гервасия Протасьева, Борулю з сыном Степаном, согласно 61 статьи IX тома Свода законов о состояниях, издания 1857 года сопричислить к дворянскому его роду, признанно йому в дворянском достоинстве, по определению сего собрания, состоявшемуся 14 декабря 1801 года, со внесением во 2-ю часть дворянской родословной книги и дело сие с копиями, как настоящего определения, так равно и определения от 14-го декабря 1801 года представить на утверждение в Правительствующий Сенат, по Департаменту Герольдии.

Мартин. О!.. Виходить, я — не бидло і син мій — не теля!.. І щоб після цього Мартин Боруля, уродзаний шляхтич, записаний во 2-ю часть дворянської родословної книги, подарував якому-небудь приймаку Красовському свою обіду? Та скоріще у мене на лисині виросте таке волосся, як у іжака, ніж я йому подарую.

Трандалев. Так, виходить, візьмемо на апеляцію?

Мартин(б'є кулаком по столу). На апеляцію! Безпремінно на апеляцію! Що то за суд такий, що признав обіду обоюдною?.. Я вас питаю: яка тут обоюдна обіда? Він каже на мене — бидло, а я мовчи? Він кричить на сина, на чиновника земського суда — теля, а я мовчи? Мовчи, коли дворянина так лають? То що ж би я був тоді за дворянин? Ну, і я сказав йому: свиня, безштанько, приймак!.. Але яка ж це обоюдна обіда?

Трандалев. Стривайте, не гарячіться! Будем апелювать.

Мартин. Апелювать!

Трандалев. А за вывод подамо встречний иск.

Мартин. А коли треба, то й поперечний!

Трандалев. Поперечних не полагається. Ви заспокойтесь, уголовна палата одмінить рішення — ми виграємо діло. Когда я був ще фотографом, то для практики вів діло Горбенка з Щербиною, таке саме діло, як ваше, тільки там не словесная була між ними обіда, а кулачная. Щербина, знаєте, схопив Горбенка за чуба і так ним мотнув кругом себе, що і сам не вдержався на ногах — упав! А магістрат признав, що драка була обоюдна. В рішенні сказано було: "Хотя Щербина, взяв Горбенка за волоса, обвел его вокруг себя, причем в руках остался значительный пучок волос, имеющийся при деле как вещественное доказательство; но, принимая во внимание, что при этом действии, тяжестью тела Горбенка и сам Щербина был повергнут на землю, то признать обіду обоюдною"!.. Це було перве мое діло, я апелював, і уголовна палата одмшила... І по вашему ділу одмінить — не журіться... І так, виходить, по ділу об обіді апеляція?

Мартин. Апеляція! Та таку апеляцію напишіть, щоб у Красовського у носі закрутило, щоб йому свербіло!.. Я грошей не пожалію, аби мені Красовського у острог посадить.

Трандалев. О, не я буду, — ми йому докажемо! Всі ходи знаю, вже мені прошеній не вернуть за нехворменное написаніє, ні! Як напишу, то прямо точная копія з форми — усе по пунктах.

Мартин. І скажіть, що буде коштувать?

Трандалев. Стрічний іск... і апеляція... (Набік). Як би не продешевить! (До Мартина). Щоб і для вас не було обідно... з бумагою... Сто рублів, а непредвіденние расходи на ваш кошт.

Мартин. Дам сто двадцять! Тільки ж і накрутіть йому; щоб нюхав, чхав, щоб... Усі закони виставте!

Входе Омелько.

Омелько. Коні їх готові, фурман послав мене сказати, що той...

Мартин. Скажи там, щоб дали на дорогу дві мірки вівса, — ну, чого очі вивалив?

Омелько(іде). Ніколи він тобі не дасть договорить. (Пішов).

Трандалев. Я б вам і не казав... знаю, що від вас будлі коли получиш... та... здержався...

Мартин. Гроші? За цим діло не стане — я зараз! (Пішов у бокові двері).

ЯВА II

Трандалев(сам). Добре діло це повіренничество, ей богу! Другого такого прибільного не знайдеш. А поки-то я на цей шлях вибрався, то чим не був? Був і

писарем в пітейній конторі, був обер-об'їждчиком, був прикащиком по економіях, держав биржу в городі, служив у маклера, — скрізь важко! І роботи до біса, і користі мало, а тільки схибив дерощот, і бігай, шукай місця... Зробився я сам хазяїном: купив машину, одкрив фотографію... Хліб не важкий, і на первих порах копійчина гарна стала перепадатъ; коли ж і тут біда: усі патрети виходили без очей! Приняв я у компанію лабаранта Плащинського, і як ми не билися — не виходять очі. Усе як слід, а очей нема... Плащинський і очі добре од руки навчився робить, а діло не пішло. Скасував я свою фотографію і взявся за повіренничество — пішло як по маслу. От і тепер: діло Борулі веду протій Красовського, а діло Красовського протів Борулі. Їзю на своїх конях по просителях, — і коней годують, і мене годують, і фурмана годують, і платять!.. Наберу діл доволі, приїду в город, піду до столоначальника, до того-таки самого, що й діла послі буде рішати, і він мені напише, що треба, а я тільки підпишу, якщо маю довіренность, а ні, то однесу підписати просителю. Апеляцію треба — так саме: той же, що рішав діло, і апеляцію напише, а коли діло замисловате — вдаришся до секретаря. Мало чим дорожче заплатиш. Нарешті: чи виграв, чи програв, а грошики дай! Живи — не тужи! Все одно що лікар: чивилічив, чи залічив — плати!

Входе Мартин.

Мартин(дає гроші). Я вже на вас покладаю всі свої надії.

Трандалев. Не турбуйтеся — докажемо! Ну, прощайте.

Чоломкаються і цілуються.

Якщо буде нове діло, то дайте звістку, я приїду; а може, и сам заверну. (Пішов).

ЯВА III

Мартин, а потім Степан.

Мартин. Діловий чоловік! Нема розумнішої служби, як гражданська! Здається, якби мене опреділив був покійний папінька на гражданську, то вийшов би

первий чиновник! Коли ж покійний і не думав про це — все дбав про хазяйство. Пасіка, чумачка голову йому заморочили, а тепер другий світ настав: треба чина, дворянства; а поки-то вилізеш в люде, станеш на дворянську ногу, то багато клопоту! От сина опреділив у земський суд, та ще мало знає, не натерся, а, бог дасть, натреться, тоді повіреного не треба — самі всі іски поведем! Коли б ще дочку пристроїть за благородного чоловіка. Щось Степан мені казав про одного чиновника... Треба з ним побалакать.

Входе Степан.

Степан. Я вже зібрався, папінька, в дорогу.

Мартин. От зараз коні запряжуть, та й з богом! (У двері). Омелько! Запрягай коней, та натачанку підмазать не забудь! Я хотів з тобою ще побалакать про того... як його? От що був у нас з тобою на масниці... А, дай бог пам'ять... чиновник. На гитарі добре грає.

Степан. Націєвський.

Мартин. Еге-ге! Націєвський! Ти, здається, казав, що йому Марися уподобалась?

Степан. Він питав мене, чи багато за нею приданого дасте, то, певно, уподобалась.

Мартин. А він же сам має який чин чи так ще — канцелярист?

Степан. Ні, він уже губернський секретар.

Мартин. О, чин має немалий!

Степан. Давно веде ісходящу.

Мартин. Ісходящу? А що то за штука та ісходяща?

Степан. Така книга. Через його руки всі бумаги ісходять: він їх і в розносні записує і печата пакети. Без нього ні одна бумага не вийде з ратуші.

Мартин. Виходить, важна птиця.

Степан. Скоро і вступаючі йому поручать.

Мартин. Вступаючі?!

Степан. Тоді вже всі бумаги і в ратушу, і з ратуші будуть іти через його руки.

Мартин. Яка ж це должность?

Степан. Регістратор.

Мартин. Губерський секретар, ще й регістратор!.. Якраз для нашої Марисі жених, а за придане нехай не турбується. Скажи, щоб приїздив. Коли хоче, то нехай на наших же конях і приїде, я його і звідціля одвезу в город на своїх. Побалакай з ним... так, знаєш, політичне, і, коли тепер не приїде, то напиши мені, що скаже.

Входе Марися.

Марися. Тату, Степане, ідіть: мати кличуть!

Мартин. Марисю, скільки раз я вже тобі приказував, не кажи так по-мужичи: мамо, тато. А ти все по-свойому... Ти цими словами, мов батогом, по уху мене хльоскаєш.

Марися. Ну, а як же? Я забуваю.

Мартин. Он як Степан каже: папінька, мамінька...

Степан. Або: папаша, мамаша.

Мартин. Чілі: папаша, мамаша... треба так казати, як дворянські діти кажуть.

Марися. Я так і не вимовлю.

Мартин. Привчайся: ти на такій лінії. (До Степана). Ходім! (Обніма його за стан).
Канцелярист!

Пішли.

ЯВА IV

Марися, а потім Микола.

Марися(одна). І що це з батьком сталось, все переначують! Папінька...
Мамінька... Аж чудно! Папаша... Мамаша... ще чудніше! Ха-ха-ха! Не можу я так
балакати. Входить Микола.

А ти чого притися?

Микола. Хіба не можна?

Марися. Та нема часу й побалакати з тобою: Степана виряджаємо в город. А я
люблю з тобою сидіти і розмовляти так, щоб нам ніхто не заважав і ніхто нас не
бачив.

Микола. А мені вже обридло ждати і ховатися од людей. Сьогодні скажу своєму
батькові, щоб побалакав з твоїм, а після провід і поженимся. Чи так, Марисю?

Марися. Авжеж так, чого ще ждати?

Микола. Поклич мені Степана, я хотів з ним побалакати.

Марися. Зараз.

Микола. А йому сказати?

Марися. З якої речі?

Микола. А щоб на весілля приїхав.

Марися. Поспіємо ще. (Іде).

Микола(оглядається). Марисю!

Марися. Чого?

Микола(підходе). Не будеш сердиться, я тебе поцілую?

Марися. Ну, мерщій!

Микола цілує її раз, хоче ще, Марися одводить його.

Годі! (На відході). А то ти до весілля націлуєшся, а послі обридну. (Пішла).

ЯВАУ

Микола, а потім Степан.

Микола(один). І ніколи більше разу не хоче, тільки оскому наб'є!.. Стривай же, я женюсь. Завтра батько побалакають з дядьком Мартином, а через два тижні Марися буде моя жінка! Жінка моя!.. Тільки подумать — та й гарно, а як оженюсь? О Мариночко моя кохана, ти, мое сонечко, і світиш мені, і грієш мене.

Входе Степан. Здрастуй, Степане!

Чоломкаються.

Сьогодні вже й ідеш? Ти до нас не зайшов. Може, гордуєш?

Степан. Та знаєш, не через те, щоб там що... а від того, що... той... якось часу не було — короткий отпуск. Непремений засідатель одпустив мене на малий срок з

родителями повидаться... А тут бумага про дворянство... то все з папінкою читали... А ти ж як поживаєш?

Микола. Нам що? Вдень наробисься, а ввечері, разом з соловейком, щебечемо по садках!.. От у вас, мабуть, скучно там у городі?

Степан. Чого нам скучать? У нас є біліярд, бульвар чудесний, панночок скільки хочеш: у неділю бульвар ними цвіте, мов маком всіяний... А то збереться компанія, та поїдемо на Сугаклей, варимо кашу, ловимо рибу, печеруємо раки ілі запиваємо трехпробною і співаємо крамбамбулі!

Микола. Що ж то: трехпробная і крамбамбулі?

Степан. Ха-ха-ха! Трехпробная водка, а крамбамбулі — романс! І скучать немає часу: у нас щодня бумага приносять з пошти по мішку...

Микола. Що ж ви з ними робите?

Степан. Записуємо у діжурну, а потім у вступающу, списуємо копії.

Микола. Навіщо ж то?

Степан. А які є бумага? Ай-ай-ай! Особливо як заведеться пререканіє: кому діло треба зробити. Тут один другого бреше так... що аж пальці знать!.. Наш секретар пише:

"Прошу не вдаваться в излишнюю, обременительную, бесполезную и для времени разорительную переписку, ибо 215, 216 и 217 статьи XV тома II части издания 1857 года поучают, как следует сие дело направить..." А нам знову відповідають: "Если категорически вынуждены в указанные статьи, то оные к делу не относятся, ибо..." Чудесно!

Микола. Ти їх, як молитви, знаєш...

Степан. Напам'ять заучую. Мені Антон Спиридонович радять виучувати бумага напам'ять. Він теж виучував, а тепер столоначальником по уголовній часті.

Микола. Ну, як собі хочеш, а я б скорій рови копав, ніж таку роботу робить.

Степан. Да, ето правда важко... Умственная работа — висшого порядка предмет! Я, брат, зразу аж плакав, як определили мене в казначейство. Дали мені, знаеш, якусь відомість: одні графки та цифри. Очі розбіглися — не знаю, котру поставив, котру ставить: проминув одну графіку, всунув цифру — не туди, нагородив харків-макогоників і заморочився так, що замість пісошниці взяв чорнильницю і покропив відомість. Злякався, щоб не прив'язали до столу, та й утік... А потім определили мене у земський суд. Тут зовсім другі діла... Два годи писав присяжні листи та всякі копії, а тепер і сочиняємо...

Микола. До чого ж ти там дослужишся?

Степан. Столоначальником буду, а потім, може, й секретарем, чин дадуть, женюся на багатій...

Микола. Так. А мені скучно за тобою: умісті вчилися у отця Ксенофонта, умісті й науку скінчили, та й розійшлися! Пам'ятаеш, як на гречку отець Ксенофонт нас становив за те, що не вивчили дев'ятого псалма? А ми повтікали додому й поховалися у бур'янах, а Марися нам істи носила... Сміха!

ЯВА VI

Ті ж і Мартин.

Мартин. Ну, сину, поснідаеш, та й з богом в путь! Уже коні готові, щоб сьогодні за сонця в город поспів, бо завтра і на службу треба, — це не то, що воза підмазувать або воли на пашу гнать, там діла поважній. (До Миколи). А ти, хлопче, все батькові воли пасеш?

Микола. Пасу. Не всім же, дядюшка Мартин, і в чиновники йти...

Мартин. Правда, правда! Не всякий може діло розумить... Кому до волів, кому до бумаг — така жеч...

Микола(подає Степанові руку). Ну, прощай, брат, благополучної тобі дороги.

Степан. Спасибі.

Микола. Прощайте, дядюшка Мартин.

Мартин. Іди здоров! Микола пішов. Чого він до тебе в'язне, які ви товариші? Мало чого, що з одного села, що однолітки, та у кожного з вас інша дорога! Ти, сину, не дружи з нерівнею, краще з вищими, ніж з нижчими. Яка тобі компанія Микола? Мужик — одно слово, а ти на такій лінії, трешся між людьми іншого коліна... Може, бог дасть, і столоначальником будеш або й письменоводителем у станового — це не то, що "цоб, половий!..", "цабе, перістий!", а піт йому лле, а пил принада на лице, і смуги по всій тварі, та дьогтьом смердить від нього, як від мазниці, а у тебе друга лінія! Одно те, що не сьогодні завтра утвердять в дворянстві, та от тобі й чин на той рік дадуть; атестат з уездного училища нужен, казав мені секретар, то ми достанемо; а друге, хоч би й зараз: глянь на себе і глянь на Миколу. То таки мужик репаний, а ти канцелярист!.. Так-то!.. Ну, а як будеш колежеський регістратор, то тобі й мундир який помагається, і кокарда?

Степан. Аякже. Воротник, вишитий по чорному бархату золотом, застібається в один борт на дев'ять пугвиць!

Мартин. От бач! Де ж йому рівняться? Коли б, господи, тільки утвердили у дворянстві мерщій. Ти кажеш, що Каетан Іванович завіря, що коли вже депутатське собрание признало, то й сенат признає.

Степан. Каетан Іванович казав мені: поклонись батькові і скажи, що от-от буде не доказующий, а настоящий дворянин, тепер безпремінно утвердять, бо діло в сенаті вже шостий місяць!..

Мартин. Треба йому четвертей п'ять вівса послать. Там як побачиш Каетана Івановича, нагадай йому про мендаль, він вже знає. Скажи: папінька просили за мендаль. Не забудь.

Степан. Добре, не забуду.

Мартин. Іди ж снідай, а я дещо звелю Омелькові.

Степан пішов.

ЯВА VII

Мартин, а потім Омелько.

Мартин(один). Ну, тепер вже все одно що й дворянин! Треба тільки дворянські порядки позаводить... Вирядю Степана і приймусь за дворянські порядки. (У двері). Омелько, Омелько!.. (До себе). Хоч і коштує багато, та зате ж порівняюся з Красовським.

Входить Омелько.

Ти б надів чоботи.

Омелько. На біса я їх буду таскати у дорогу та ще й у будень, добре і в постолах.

Мартин. Що ти тямиш, гаво! Повезеш у город канцелярського — і в постолах!

Омелько. Хіба я його буду везти? Коні повезуть. А я сяду на повозку, ноги в сіно засуну, те мені й байдуже.

Мартин. Не базікай! Надінь, кажу тобі, чоботи!

Омелько. Та що ж мене там танцювати заставлятимуть, чи що?

Мартин. Роби, що велять! Візьми рядно велике квітчасте та гарненько закрий сіно, щоб панич у реп'яхи не вбрався.

Омелько. Який панич?.. Хіба Красовського панич поїде з нами?

Мартин. Сто чортів тобі в потилицю! Наш панич, Степан Мартинович! Подавись ти своїм Красовським... Степан Мартинович — такий самий панич!

Омелько. Степан?! Давно ж його призвели, хазяїн?

Мартин. От я як трісну тебе в пику твою репану, то ти не тільки Степана Мартиновича будеш паничем величать, та й мене не хазяїном, а паном зватимеш.

Омелько. Та за що ж биться? Панич-то и панич, пан — то й пан! Хіба мені язик одпаде, коли я вас буду паном величать? Про мене, мені однаково. Звелите, то й юнкером вас зватиму.

Мартин. Та одшукай ще, там, у коморі, був вандальський дзвінок, і причепи під дугу.

Омелько. Добре, пане.

Мартин. Ти яких коней запряг?

Омелько. Лиску, Красавку і Блоху.

Мартин. Ну й не ірод ти? Всі три з лошатами, а у Блохи аж двоє... Панича везе в город тройкою з дзвінком, і ззаду табун лошат буде бігти? Зараз мені перепряжи!

Омелько. Та хіба я знав, що його призвели! Яких же запрягти, бо знову не вгодю, то до вечера буду запрягать та випрягать...

Мартин. Кулката в корінь. Зозулю і Карякошку на пристяжку. Іди мерщій!

Омелько(про себе). Поки був чоловіком — і не вередував, а паном зробили — чорт тепер на нього й потрапе. (Пішов).

ЯВА VIII

Мартин, а потім Степан і Палажка.

Мартин(один). Поки-то ще люде навикнуть, як величать! Воно й самому наче трохи чудно: то було "Мартин, дядьку Мартине", а тепер — пан!.. Нічого, призвичаються!

Входять Степан і Палажка.

Палажка. Гляди ж мені сорочок, платків, щоб не порозкрадали. Там я тобі вирізала три пари нових онучок і все поскладала як слід.

Мартин. Яка це в тебе шинеля? Я ж тобі казав: зроби таку, як у столоначальника.

Степан. Сукна не стало на дармовіса.

Мартин. На ж тобі грошей і безпремінно зроби дармовіса (дає), та купи самуваря, чаю, сахарю і... кофію і пришлеш з Омельком. А там, що останеться, візьмеш собі: може, рукавички купиш... Дивись, як люде, так і ти. Та чоботи чисть раз у раз, щоб блищали, як у засідателя; одежа — перве діло. Та ще не забудь про те, що я тобі казав: нехай приїздить хоч і на наших конях — я його і назад одішлю.

Палажка. Хто?

Мартин. А, послі! Як приїде, тоді побачиш. Присядьмо ж на дорогу, так годиться. Я на неділю пришлю Каетану Івановичу вівса і сіна, а ти, Стьопа, нагадай йому про мендаль...

Входе Омелько, в чоботях і в дранім кобеняку.

Омелько. Та йдіть, бо Кулкат не стоїть, аж ляга.

Мартин. Ти б ще мішок драний надів на голову. Він там осоромить панича! Надінь мені добрий кобеняк!

Омелько. Та ви ж за кобеняк нічого не казали, а тільки за чоботи! (Набік). От наказаніє господне з таким паном: звелів надіть чоботи, а чіпляється за кобеняка. (Пішов).

Мартин. Ну, тепер з богом! (Встає). Прощай. (Цілує Степана). Слухай старших, виписуй почерка, завчай бумаги напам'ять... трись, трись меж людьми — і з тебе будуть люде!

Палажка. Здоров'я бережи, шануйся, сину. (Цілує його). Молися богу по книжці.

Степан. Прощайте, папінька! Прощайте, мамінька!!

Мартин. Кланяйся ж там Каетану Івановичу, Свириду Петровичу...

Виходять.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Кімната у Борулі.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tn.knigapoisk.com/karpenko-kariy_-van/martin-borulya

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)